

Od pravovjernosti do disidentstva – preobrazbe *Naprijeda*¹

Magdalena Najbar-Agičić*

SAŽETAK

Cilj je rada na temelju raspoložive arhivske, memoarističke i druge građe te samih novina rekonstruirati povijest tjednika Naprijed – glasila Komunističke partije Hrvatske, koje je počelo izlaziti 1943., a ugašeno je početkom 1954. u ozračju obračuna s Milovanom Đilasom. U članku je predstavljen tijek preobrazbe lista kroz pojedine faze njegova izlaženja te se nastoji odgovoriti na pitanje u kojoj su mjeri promjene u listu Naprijed uvjetovane političkim mijenama u zemlji. Pri tome se ukazuje na mehanizme funkcioniranja medija u uvjetima komunističkog sistema. Napokon, nastoji se detektirati uzroke i opisati okolnosti Naprijedova „skretanja“ u pravcu disidentstva.

Kroz najveći dio razdoblja svoga izlaženja Naprijed je objavljivao službene dokumente KPH, materijale s kongresa i tekstove viših partijskih rukovodilaca. Iako je vrh Partije povremeno izražavao nezadovoljstvo pisanjem Naprijeda, što u smislu nedovoljno dosljednog praćenja partijske linije, što zbog nedovoljne kvalitete lista, list je generalno ostajao pravovjeran, a zbog toga i za širu javnost dosta nezanimljiv. Značajne promjene u koncepciji lista primjetne su nakon 1952. te se on s vremenom pretvara u tjednik za društvena, politička i kulturna pitanja. Paralelno s pojavom novih rubrika i obogaćenim sadržajem lista, u njemu se sve češće pojavljuju članci vezani uz demokratizaciju političkog života u Jugoslaviji. Budući da se tjednik Naprijed svrstao na slične pozicije kao Đilas, to je list dovelo do otvorenog sukoba s vrhom Partije – rezultat je bilo ukidanje lista i zabrana njegovim novinarima da nastave rad u novinarstvu.

¹ Ovaj rad je financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom “Stvaranje socijalističkoga čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma” (1718).

* Doc. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić, Sveučilište Sjever, Koprivnica/University North, Koprivnica, (Trg Žarka Dolinara 1), mnajbar@unin.hr

Povijest tjednika Naprijed dobro ilustrira politička i ideološka kretanja u socijalističkoj Jugoslaviji tijekom poslijeratnog razdoblja. Mehanizmi kontrole lista bili su slični kao i u slučaju drugih medija, a zbog statusa službenog partijskog glasila Naprijed možemo tretirati i kao ilustraciju mijena partijske linije.

Ključne riječi: tjednik *Naprijed*, komunistički režim, hrvatska povijest, Milovan Đilas

Poznavanje povijesti medija onoga vremena iznimno je važno za razumijevanje načina funkcioniranja komunističkog sistema i njegove prirode. Istraživanja na tome polju u Hrvatskoj, kao uostalom i u nekim drugim dijelovima bivše Jugoslavije, pokrenuta su, ali je ostalo još mnogo pitanja koja tek čekaju svoje istraživače. U to se ubraja i istraživanje povijesti pojedinih listova pa i onih najznačajnijih, primjerice tjednika *Naprijed*.

S obzirom na povijest lista, odnosno njegovo „disidentstvo“ nakon 1954. godine, tijekom većeg dijela socijalističkog razdoblja list se nalazio izvan fokusa povjesničara pripadnika partijske historiografije. Izuzetak je, naravno, najranije, neposredno poslijeratno razdoblje kada je *Naprijed* bio predmet interesa institucija partijske historiografije, konkretno Historijskog odjeljenja CK KPH. U okviru djelatnosti te institucije planirano je izdavanje kompleta ratnih brojeva lista *Naprijed* od početka njegova izlaženja u travnju 1943. godine do listopada 1944. (tj. do oslobođenja Beograda) ili do oslobođenja Hrvatske u svibnju 1945. Nedoumica oko razdoblja za koje se pripremala publikacija objašnjavala se time da nakon oslobođenja Beograda tamo počinje redovito izlaziti *Borba*, koja je donosila dijelom iste materijale. Ti planovi postojali su od osnivanja Historijskog odjeljenja, tj. od početka 1949. Godine, no ostvareni su, i to samo djelomično, tek 1952. Naime, tada je objavljen svezak brojeva *Naprijeda* za 1943. godinu. (Najbar-Agičić, 2013b: 447-448)

Sudbina *Naprijeda* utjecala je u narednim desetljećima na izostanak bilo kakvih pa čak i prigodnih publikacija o njegovoj povijesti, kakvih je bilo u slučajevima nekih drugih listova, primjerice *Vjesnika*, koji je slavio svoje obljetnice uz prigodne publikacije primjerice 1960., ali i – posebno intenzivno – 1990. godine.¹

Nakon 1990. u Hrvatskoj su pozornost privlačila dva aspekta djelovanja *Naprijeda*, iako na različitim razinama. S jedne strane u katoličkoj se publicistici pisalo o pro-tučkvenoj propagandi u *Naprijedu*,² dok su s druge strane istraživači ponešto pažnje posvećivali *Naprijedu* u završnom razdoblju njegova izlaženja, vezano uz izbore 1953. te „slučaj Đilas“ i njegove odjeke u Hrvatskoj.³ Iscrpno o hrvatskoj historiografiji vezanoj uz „slučaj Đilas“ govori Zdenko Radelić u članku „Đilasovci u Hrvatskoj i hrvatska historiografija“.⁴ Nakon 1990. izlaze i uspomene dvojice protagonista toga razdoblja: Berte Črnje i Dušana Diminića.⁵ Na uspomenu ljudi vezanih uz redakciju *Naprijeda*, prvenstveno B. Črnje i Živka Vnuka,⁶ prikaz djelo-

vanja lista temelji Božidar Novak u svojoj knjizi *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Ipak, na taj je način veći dio jedanaestogodišnjeg razdoblja izlaženja *Naprijeda* ostao zapravo neistražen.

Temeljna građa za istraživanje povijesti *Naprijeda* jesu arhivski fondovi vezani za CK SKH u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i CK SKJ u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, posebno u građi Agitpropa,⁷ no pojedini dokumenti i informacije rasuti su u građi i nekompletni. Neke informacije pronaći ćemo u objavljenim *Zapisnicima Politbiroa CK KPH*.⁸ Također, važni su i sami brojevi *Naprijeda* koji se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Knjižnicama grada Zagreba i zbirci Hrvatskog povijesnog muzeja. Ipak, neki brojevi nedostaju,⁹ a dio brojeva u NSK nije dostupan istraživačima zbog stanja u kojem se nalaze. Ne samo za povijest samog *Naprijeda*, već i za istraživanje brojnih drugih tema vezanih uz hrvatsku i jugoslavensku povijest poslijeratnog razdoblja, iznimno bi korisno bilo digitaliziranje kompleta brojeva lista, no autorica nema saznanja je li to u planovima neke od institucija koje posjeduju tu građu.

Tijekom istraživanja primijenjena je deduktivna metoda historiografskog istraživanja, potpomognuta metodom indukcije radi formuliranja širih zaključaka. Rekonstrukcija zbivanja vezanih uz povijest tjednika *Naprijed* utemeljena je na analizi objavljenih i neobjavljenih arhivskih izvora, tiskane novinske građe te memoaristike, uz primjenu njihove historiografske kritike. Također, rezultati istraživanja pojedinih pitanja vezanih uz tjednik *Naprijed* smješteni su radi kontekstualizacije u ranije istraženi i poznati tijek političke povijesti Hrvatske u tome vremenu.

Na temelju raspoloživih izvora u članku će se predstaviti tijek preobrazbe tjednika *Naprijed* kroz pojedine faze njegova izlaženja te odgovoriti u kojoj su mjeri promjene u listu *Naprijed* uvjetovane političkim mijenama u zemlji, odnosno kretanjima politike Komunističke partije prema medijima i generalno u unutrašnjoj politici. Pri tome pokušat će se ukazati na mehanizme funkcioniranja medija u uvjetima komunističkog sistema, u kojem je tjednik *Naprijed* predstavljao donekle specifičan slučaj s obzirom na njegovu poziciju službenog glasila Komunističke partije Hrvatske. Zbog toga su – pretpostavlja se – mnoge pojave imale oblik izraženiji nego u slučaju drugih medija. Povrh toga, nastojat će se otkriti uzroke i opisati okolnosti *Naprijedova* „skretanja“ u pravcu disidentstva, odnosno, procijeniti u kojoj je mjeri to posljedica političkih kretanja u Hrvatskoj i Jugoslaviji toga vremena, a u kojoj rezultat djelovanja pojedinih istaknutijih pripadnika *Naprijedove* redakcije.

Počeci *Naprijeda*

Za početke izlaženja *Naprijeda* moramo se osloniti na kratku povijesnu skicu objavljenu u svesku „*Naprijed*“ 1943., što ga je izdalo Historijsko odjeljenje CK KPH

1952. godine. S obzirom na način funkcioniranja partijske historiografije,¹⁰ možemo pretpostaviti kako je taj je prikaz sastavljen na temelju sjećanja tada još vrlo aktivnih partijaca koji su u počecima lista bili uz njega vezani jer je arhivska građa za to razdoblje vrlo skromna. Kako se tamo kaže, odluku o pokretanju lista *Naprijed* kao organa Komunističke partije Hrvatske donio je Centralni komitet KPH „u proljeće 1943. na svojoj sjednici održanoj u selu Ponoru (Lika)“.¹¹ Navode se i imena ljudi koji su za vrijeme rata radili na listu: „Rukovodstvo nad listom preuzeo je u ime Centralnog komiteta KPH drug Karlo Mrazović Gašpar. Redakciju lista vršili su članovi Agitpropa CK KPH Josip Đerda, Otmar Kreačić i Milan Slani. Kasnije je druga Đerdu zamijenio Marijan Stilinović. Jedno vrijeme su redakciju sačinjavali Marijan Stilinović, Joža Horvat, Milan Slani, Zvonko Tkalec i Drago Krndija. Neki od ovih drugova otišli su na nove dužnosti, te su 1944. pozvani iz vojnih jedinica i ustanova Branko Priselec, Stevo Tomić, Deneš Vajs, Slavko Borojević i Buba Jančić. Mjesto druga Stilinovića došao je Ivo Sarajčić, koji je bio glavni urednik ‘Naprijeda’ još poslije Oslobođenja.“¹² U nedostatku drugih izvora (tekstovi u to vrijeme nisu potpisivani) moramo prihvatiti te informacije.

Prvi broj *Naprijeda* datiran je 21. travnja 1943. godine. Trebao je biti tjednik, no učestalost njegova izlaženja u ratno vrijeme nije uvijek poštivana pa ima razdoblja kada se rjeđe pojavljuje. U početku je bio malog formata i izlazio je na četiri stranice. S vremenom je povećao format, a povremeno je i dvostruko većeg opsega.¹³ Tiskao se u tiskari Agitpropa koja je vezano uz razvoj situacije na terenu više puta preseljavana. Budući da je bilo velikih problema s distribucijom lista tijekom rata, neki su se brojevi pretiskivali i u drugim partizanskim tiskarama, primjerice na području Moslavine ili Slavonije.¹⁴ U zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu neki se brojevi mogu pronaći u dvije ili čak tri varijante. U travnju 1945. *Naprijed* seli u Split te se tamo tiska „u modernoj štampariji ‘Slobodne Dalmacije’“. Kako se tvrdi u citiranom povijesnom prikazu početaka tjednika *Naprijed*: „Prvi broj štampan je tiražom od 1600 primjeraka, a 24. broj dosegao je tiraž od 8700 primjeraka.“¹⁵

Listajući ratne brojeve *Naprijeda* nailazimo na niz tekstova o uspjesima Crvene armije i o sovjetskoj politici koji su očita posljedica preuzimanja sovjetskih agencijskih vijesti (iako podrijetlo informacija nije naznačeno). Te su vijesti stizale u redakciju putem radioveze, odnosno – kako se to tada govorilo – „s pomoću hell-aparata“¹⁶ preko kojeg je redakcija bila povezana s „velikim svjetskim novinskim agencijama“. Uostalom, i vijesti iz središta partizanske vojske te od ostalih partizanskih jedinica i organizacija dobivane su preko radio stanice.¹⁷ Posljedica praćenja sovjetskih agencijskih vijesti bilo je nekritičko širenje sovjetske propagande i ustrajno zastupanje sovjetskih interesa na međunarodnoj političkoj sceni. Moguće je navesti niz primjera, no možda je najspektakularniji među njima vijest objavljena već u drugom broju *Naprijeda* vezana uz prekid diplomatskih odnosa SSSR-a s poljskom

izbjegličkom vladom u Londonu u kojoj se grubo napada poljska vlada zbog obraćanja Crvenom križu u vezi s istraživanjem masovnih grobnica u Katinskoj šumi.¹⁸

Drugo važno obilježje *Naprijedove* političke linije jest usmjerenost protiv vodstva HSS-a. O ustašama i njihovoj politici govori se možda i rjeđe nego što bi se moglo očekivati, uglavnom kada se piše o ustaškim zločinima. Glavni noseći tekstovi na prvoj stranici nisu usmjereni protiv ustaša i njihove ideologije, već ili donose informacije o najvažnijim događajima u propagandnom smislu ili su Titovi odnosno Staljinovi govori, ili – upravo – predstavljaju propagiranje vlastitih ideja protiv HSS-a i stare građanske političke opcije. U nekim razdobljima gotovo se u svakom broju *Naprijeda*, izravno ili neizravno, napada vodstvo HSS-a,¹⁹ a početkom 1945. godine tu je prisutan i snažan napad na kralja Petra II., vezano uz njegovu kritiku sporazuma Tito-Šubašić i vezano uz ta zbivanja ponovni napad na V. Mačeka.²⁰ Iz toga se može zaključiti kako je već u tom razdoblju vodstvo Komunističke partije Hrvatske tretiralo upravo HSS i građanske političke elite kao najvažnije konkurente za vlast u zemlji.

***Naprijed* nakon završetka rata**

Iz Splita je redakcija *Naprijeda* u svibnju 1945. prešla u oslobođeni Zagreb gdje nastavlja svoj rad. U svojim sjećanjima opisuje Milan Nožinić, kasnije urednik *Naprijeda*, a u tom trenutku novinar *Vjesnika*, „kad je oslobođen Zagreb, novinarski kolektiv je krenuo sa splitske pjace u Zagreb u dva autobusa. Išli smo preko Knina, Ogulina i Karlovca. U Zagrebu smo bili smješteni u hotelu ‘Esplanade’ – redakcija listova i ZAVNOH.“²¹ Preseljenje u Zagreb pripremalo se neko vrijeme i nije bilo potpuno stihijsko. Još prije partizanskog zauzimanja Zagreba, ljudi vezani uz pojedine listove odlazili su kriomice u Zagreb da se „na vrijeme, još prije okončanja rata, predvidi koju će štampariju u Zagrebu preuzeti list i [...] da bi se spriječile eventualne ustaške sabotaze u povlačenju.“²² Tako je u ime *Naprijeda* u Zagreb upućen Deneš Vajs, koji je za svoj list odabrao „štampariju bivših *Novosti* u Masarykovoj ulici“²³ (današnja zgrada Školske knjige). Nakon dolaska redakcije u Zagreb, taj je plan i ostvaren. Kako piše Vajs: „Ja kao i ostali drugovi na radu u štampariji dolazili smo na posao onakvi kakvi smo bili, pod oružjem. Osim *Naprijeda* štampali smo i neka druga izdanja: brošure, knjige, među prvima Englesov ‘Anti-Dühring’ i ‘Kako se kalio čelik’ Ostrovske.“²⁴

Iz Vajsove priče razvidno je kako ne postoji jasna razlika između izdavačkog poduzeća i tiskare, a stvar se donekle raščistila tek 1946. godine nakon osnivanja novinskog poduzeća Narodna štampa. Tadašnji je šef Narodne štampe Đuro-Đuka Majstorović opisao: „*Narodna štampa* je formalno-pravno registrirana u Okružnom sudu kao samostalno poduzeće, po starim predratnim propisima. Na čelu poduzeća bio je konzor-

cij u sastavu: Marko Belinić, predsjednik sindikata Hrvatske i član Politbiroa CK KPH, Zvonko Brkić, tajnik Glavnog odbora Narodne fronte Hrvatske, Ivo Sarajčić, sekretar Agitpropa CK KPH, Josip Kirigin, glavni urednik *Vjesnika*, Branko Škrinjar, glavni urednik *Narodnog lista*, Milan Gledić, Franjo Hartl i ja kao upravno-poslovni direktor *Narodne štampe*. Taj se konzorcij u punom sastavu sastao samo dvaput, a stalni nadzor je zapravo obavljao Agitprop CK.²⁵ Kada su u pitanju vlasnički odnosi nad tiskarom, njezino preuzimanje od strane novih vlasti olakšala je činjenica da je nekadašnja tiskara Jugoštampe (*Novosti*) „za vrijeme NDH prešla pod upravu ustaških vlasti“ te da je zbog toga „poslije oslobođenja stavljena pod privremenu upravu i nadzor Gradske uprave narodnih dobara u Zagrebu“.²⁶ Na taj se način postojeći kapaciteti preuzimaju u službu propagande Komunističke partije.

I uredništvo lista nakon dolaska u Zagreb smješta se u nekadašnjoj zgradi Jugoštampe u Masarykovoju ulici 28a (I. kat), no kasnije se tijekom godina adresa glavnog urednika i redakcije mijenjala u više navrata. U trenutku kada je glavni urednik postao Jure Franičević, njegova je adresa u Preobraženskoj, a uredništvo je smješteno na Rokovom perivoju 8. U ljeto 1947. lokacija glavnog urednika opet se seli u Masarykovu (prvo broj 26 – od 12. 7. 1947., a kasnije broj 28 – od 15. 11. 1947.). Od proljeća 1951. adresa glavnog urednika Milana Nožinića je Dežmanova 8/II (kasnije, od ljeta, Dežmanova 6/polukat), dakle smješten je u zgradi Centralnog komiteta KPH.²⁷

Kada su u pitanju naklada i poslovanje lista, ne raspolažemo s podacima za cijelo razdoblje. Mjesečna naklada *Naprijeda* 1950. godine iznosila je 213.110 primjерака, što daje preko 50.000 po broju, dok je u isto vrijeme dnevna naklada *Vjesnika* iznosila 60.000.²⁸ O financijskom poslovanju lista, sačuvani su podatci za prvu polovicu 1947. godine, kada je *Naprijed* spadao u naslove koji su poslovali s deficitom (tu je i *Vjesnik*, *Ilustrirani Vjesnik*, *Omladinski borac*, *Pionir* i *Srpska riječ*), dok su u isto vrijeme suficit ostvarivali *Narodni list*, *Narodni sport* i *Kerempuh*.²⁹ Za to vrijeme djelovanja redakcije *Naprijeda* raspolažemo s vrlo malo podataka. Budući da se članci uglavnom nisu potpisivali, čak ni inicijalima, ne znamo pouzdano tko je u njoj radio. Svakako, radilo se o ljudima koji su bili „partizani“.³⁰

Funkcija glavnog urednika tjednika *Naprijed*, koji je i službeno glasilo („organ“) CK KPH u pravilu je u početku bila vezana uz funkciju sekretara Agitpropa. Nakon završetka rata nastavio ju je obnašati Ivo Sarajčić, koji se u trenutku formiranja Agitpropa CK KPH 1. lipnja 1945. godine našao na čelu Sektora za štampu, a u jesen iste godine navodi se kao sekretar Agitpropa.³¹ U to je vrijeme postao i kandidat za člana CK.³² U narednom razdoblju Ivo Sarajčić sudjeluje na sjednicama Politbiroa i izvještava o radu Agitpropa.³³ O personalnim rješenjima za uredništvo lista, uostalom kao i za redakcije drugih medija, govorilo se povremeno na sjednicama Politbiroa.³⁴

Kako je u proljeće 1947. godine Ivo Sarajčić prešao u Beograd gdje je u narednom razdoblju postao urednikom *Borbe*, njega je od 22. ožujka 1947. na mjestu glavnog urednika *Naprijeda* zamijenio Jure Franičević, koji ga je naslijedio i na mjestu sekretara Agitpropa CK KPH te je zauzeo njegovo mjesto na sjednicama Politbiroa.³⁵ Franičević je smijenjen s funkcije u travnju 1949. godine na temelju rezultata rada komisije na čelu s Radom Žigićem, koja je trebala provjeriti djelovanje Agitpropa, a zbog propusta u radu.³⁶ Tada je Tode Ćuruvija postao sekretar Agitpropa i kao takav pojavljuje se na sjednicama Politbiroa od veljače 1950. godine.³⁷ Ipak, nije istovremeno postao i službeni urednik *Naprijeda*; te su funkcije u to vrijeme razdvojene. Za glavnog urednika *Naprijeda* postavljen je Stjepan Šeparović, koji je raspoređen na to mjesto kao bivši slušač Više partijske škole na sjednici Politbiroa CK KPH 19. srpnja 1949. godine.³⁸ Nešto kasnije, nakon odlaska Šeparovića na mjesto pomoćnika ministra za nauku i kulturu u svibnju 1950,³⁹ glavni urednik tjednika *Naprijed* postao je Milan Nožinić,⁴⁰ koji je ranije (1948) bio zadužen za Agitprop u Oblasnom komitetu za Istru.⁴¹ U impresumu lista prvi se put pojavljuje u toj ulozi u broju 40 (29. 9. 1950.). Ove promjene glavnog urednika tjednika *Naprijed* ne donose ipak nikakve radikalne promjene u uređivačkoj politici lista.

Pitanja vezana uz *Naprijed* bila su naravno prisutna u planovima rada Agitpropa. Tako se krajem 1948. za Sektor agitacije i štampe navodi u nizu aktivnosti koje se trebaju provesti i obaviti, da „*Naprijed* treba da donosi partijsku praksu“ te da treba „zadužiti rukovodioce Agit. propa kotarskih komiteta i gradskih komiteta da pišu u novinama“.⁴² Skoro godinu dana kasnije, u vezi *Naprijeda* govori se kako treba „učvrstiti rad aktiva i popuniti redakciju kadrovima“, razviti mrežu dopisnika te „davati redakciji teze kako bi list postao stvarno partijski organ“.⁴³ Očito je iz toga da pisanje *Naprijeda* nije u potpunosti odgovaralo očekivanjima partijskih vlasti, što je moglo biti i posljedica nesnalaženja uredništva lista u razdoblju dinamičnih promjena partijske politike. Možemo zaključiti, kako je izdavanje *Naprijeda* cijelo ovo vrijeme ostao važan element ukupne propagandne politike Partije i djelovanja Agitpropa CK KPH, međutim kao što je to i u slučaju drugih područja njegove nadležnosti, vrh KPH-a konstantno nije zadovoljan postignutom razinom.

Postojala je neposredna veza između Agitpropa CK-a i redakcije (kasnije čak i neposredno susjedstvo u smislu smještaja u zgradi CK u Dežmanovoj). „Uvijek se s njima dogovaralo i što i kako da se piše“ – opisuje Črnja situaciju u trenutku svoga dolaska u *Naprijed* 1951. godine. Ekstenzivno su se objavljivali materijali raznih partijskih foruma i tekstovi „viših rukovodilaca“ koji se nisu smjeli skraćivati pa se po potrebi naprosto povećavao broj stranica u listu. Po pitanju utjecaja Partije i „forumskog novinarstva“, *Naprijed* i nije bio neki veliki izuzetak. „Nije takvo stanje bilo samo u *Naprijedu*, već je takva klima vladala u svim redakcijama. Radio-Zagreb, *Vjesnik*, *Narodni list*, *Gospodarski list* i drugi, svi su bili pod istim režimom“

– konstatira Berto Črnja u svojim sjećanjima.⁴⁴ Ono što je *Naprijed* razlikovalo od drugih bio je njegov potpuno službeni status glasila Komunističke partije, što je list činilo svojevrsnim putokazom za druge redakcije (očito prvenstveno manje važnih i lokalnih listova, čiji se urednici nisu pozivali na sastanke u partijski središnjicu). Glavni urednik *Naprijeda* bio je pozivan na sastanke u Agitprop KPJ, skupa s ljudima iz uprave Agitpropa CK KPH i glavnim urednicima republičkih listova. Takav je poziv upućen, primjerice u ljeto 1951. godine, a na sastanku se trebalo raspravljati o pisanju rubrikâ unutrašnje politike koje su se smatrale najslabijima „u našoj štampi“. Sastanak je zapravo trebao pomoći uredništvima da se snađu u zbunjujućoj situaciji ideološke transformacije. Smatralo se da novine, pa ni najvažniji partijski listovi poput *Borbe* koja bi trebala „da služi kao orijentacija drugim listovima“, nisu ušli dovoljno „u bitki za demokratizaciju“.⁴⁵

U razdoblju neposredno nakon rata *Naprijed* je imao prosječno 8 stranica (ponekad više, ali ponekad i 6). U godištu VII (1949) dominiraju brojevi manjeg opsega (6 stranica), a vrlo je zastupljena tema „preobražaj sela“, dakle tema vezana uz tada posebno aktualnu kolektivizaciju poljoprivrede.⁴⁶ Listajući *Naprijed* stječe se dojam tromosti uređivačke politike i izrazite monotonosti ili je to možda posljedica nesigurnosti političkih okolnosti i pojačanog opreza u redakciji. Tijekom tog razdoblja *Naprijed* je uglavnom slijedio glavne smjernice državne i partijske politike prateći i podržavajući sve akcije koje su se odnosile kako na unutarnju, tako i na vanjsku politiku. Iz izvještaja o zastupljenosti tekstova ideološke tematike u hrvatskom tisku, koji je hrvatski Agitprop pripremio za CK KPJ početkom 1949. godine, vidi se da je – prirodno – *Naprijed* prednjačio u tome ne samo po broju tekstova, već i po tome što u ostalim listovima nije bilo ni stalne rubrike posvećene toj tematici. Među analiziranim tekstovima (pa i u *Naprijedu*) dominirali su prigodni tekstovi pisani prilikom godišnjica i spomendana. Općenito ipak, u tome času *Naprijed* dobiva najpovoljnije ocjene (uz *Glas rada*, *Vjesnik* i *Studentski list*).⁴⁷

Kao i drugi listovi, *Naprijed* je trebao – prema zamisli sovjetskih vlasti – poslužiti u širenju sovjetske propagande i nakon rata pa su tako sovjetski diplomatski predstavnici u Jugoslaviji upućivali u redakciju razne materijale te su očekivali da će se oni redovito objavljivati. Izgleda da *Naprijed* nije do kraja ispunio ta očekivanja pa se predstavnik sovjetskog informacijskog ureda u Beogradu požalio u jesen 1945. Ivi Sarajčiću, glavnom uredniku *Naprijeda* i šefu hrvatskog Agitpropa. U svome je dopisu tvrdio da je list objavljivao njihove materijale „od jedne prilike do druge“ i da to „ne zadovoljava čitaoce“, pozivajući se pritom na Đilasov prijedlog da se zbog „interesa čitalaca“ materijali o SSSR-u objavljuju sistematski, „u svakom broju“. Zanimao se i za reakcije čitatelja tražeći informaciju koji je članak izazvao negativne reakcije čitatelja, za što je čuo.⁴⁸ Kako raskid sa SSSR-om nije bio trenutna, još u prosincu te iste 1948. godine *Naprijed* je donio veliki članak posvećen Staljinovom rođendanu.⁴⁹ Od jeseni 1949. godine jasno je primjetno zaoštavanje retorike

prema Sovjetskom Savezu, dok od kraja 1949. godine Staljin i Sovjetski Savez (odnosno o njima ovisni komunisti u drugim državama) postaju predmet kritika i ismijavanja u karikaturama. U *Naprijedu* se pratio i Međunarodni skup mira, organiziran u Zagrebu 1951. godine.⁵⁰ Također, sukladno službenoj politici vrlo je kritički intoniran *Naprijedov* izvještaj s konkurentskog skupa mira održanog iste jeseni u Varšavi.⁵¹

Više od pet poslijeratnih godina *Naprijeda* prošlo je u svojevrsnoj učmalosti, bez značajnijih promjena u listu. Možemo se složiti s mišljenjem koje je u svojim sjećanjima iznio Berto Črnja opisujući stanje u listu u razdoblju prije njegova dolaska u redakciju 1951. godine: „Osnovan je [*Naprijed*] godine 1943. u partizanima i od tada se nije baš ništa promijenio. Bio je u pravom smislu partijski list, direktivni. Rubrike su mu bile: unutrašnja politika s naglaskom na informacije o radu partijskih foruma i osnovnih organizacija; vanjska politika s komentarima vanjskopolitičkih događaja; privredna rubrika s načelnim komentarima i člancima o privrednom sistemu koji je u to vrijeme bio strogo centraliziran po Kidričevm receptu; te konačno kulturna rubrika, koja je bila najslabija.“ Črnja je primijetio da list ni grafički „nije bio na visini“, da su tekstovi bili „šturi“, a sve je bilo „monotono“. Okolnosti su bile takve da – kako kaže Črnja – „nitko nije ni pomišljao da bi se tu nešto mijenjalo“,⁵² aludirajući primarno na političke okolnosti u kojima je list djelovao.

O tome kakvo je bilo stanje u redakciji lista donekle svjedoči činjenica da se s početkom 1951. godine događa i zanimljiva pogreška u označavanju godišta *Naprijeda*. Naime, godište 1951. trebalo je nositi broj IX, ali je (vjerojatno) previdom označeno brojkom VIII. Ta greška očito dugo nije uočena pa je pogrešna numeracija godišta *Naprijeda* ostala do kraja njegova izlaženja. U narednom se razdoblju pojavio jedan pokušaj da se greška ispravi (u nekoliko brojeva), ali se nakon toga numeracija vraća na staro.⁵³ Za to nije dosad pronađeno objašnjenje. Moguće da je netko prosudio kako je stvar naprosto otišla predaleko.

Glavne teme kojima se *Naprijed* bavio u poslijeratnom razdoblju jesu teorija marksizma, SSSR-a i sovjetsko društvo, „imperijalisti“ i njihova politika, Crkva, socijalističko gospodarstvo, kolektivizacija, slavenstvo i tekuće informacije o radu Partije. Predmet su karikatura Crkva generalno i nadbiskup Stepinac te „imperijalisti“ razne vrste. Cijelo vrijeme izlaženja, iako s promjenjivim intenzitetom, snažno je zastupljena tema Istra i Trst. List redovito bilježi velike događaje u životu Partije. Primjerice, u broju 22 za 1948. godinu donosi se Rješenje Plenuma CK KPJ od 24. svibnja 1948. o sazivu V. kongresa KPJ,⁵⁴ a br. 31 posvećen je u potpunosti tom kongresu i kongresnim materijalima. Prema zastupljenim temama moglo bi se zaključiti da je redakcija *Naprijeda* nastojala maksimalno poštivati želje partijskih naredbodavaca, prateći teme koje su se nalazile među prioritetima Komunističke partije.

Ipak, sa stajališta vrha Partije, situacija bila je daleka od idealne te se prilikom kritika rada Agitpropa, obično u politički kriznim trenucima, ponekad pojavljuju i jaki glasovi kritike na račun medija, uključujući i partijski list *Naprijed*. Na sjednici Politbiroa CK KPH 27. prosinca 1946. Vladimir Bakarić iskazao je svoje nezadovoljstvo radom *Naprijeda* te rekao: „‘Naprijed’ nije našao svoju liniju. ‘Naprijed’ treba da bude prvenstveno organizator i objašnjivač pa i kritičar, no on je više-manje registrator događaja. ‘Naprijed’ bi trebao više da razjašnjava i pruža praktičnu pomoć na terenu u radu Partije.“⁵⁵ Problem je bio ne samo u uređivačkoj politici, već i u distribuciji novina. Partijsko vodstvo bilo je nezadovoljno prodajom *Naprijeda* pa je na sjednici Politbiroa Antun Biber navodio da „‘Naprijed’ ne kupuju svi partijci – kao na pr. u Zagrebu, gdje se on prodaje u 4000 primjeraka ima 5000 članova Partije.“⁵⁶ Ipak se u izvještaju o radu Agitpropa sastavljenom na prijelazu iz 1946. u 1947. godinu u vezi tjednika *Naprijed* našla konstatacija da je on „našao svoju osnovnu liniju i da zahvaća svakodnevnu problematiku“, ali se ipak tvrdi da „kvalitetno još nije na dovoljnoj visini“ te se formulira zaključak kako je njemu potrebna „pomoć drugova članova CK, jer su oni u njemu uglavnom od oslobođenja pa do sada malo surađivali“.⁵⁷

Vrlo se kritički o razini kontrole nad *Naprijedom* govorilo na sjednici Politbiroa prilikom rasprave o izvještaju o radu Agitpropa u veljači 1949. godine. Anka Berus izjavila je da se „u redakciji ‘Naprijed’ ne vrši kontrola onoga što se piše“ te čak da „sam drug Franičević, kao glavni urednik lista, ne pregledava list prije nego što se štampa“. U tom se trenutku probleme pripisivalo prisutnosti „informbiraša“ u redakcijama te „odsutnosti svake budnosti“ u Agitpropu. Odgovornost je, dakako, pripisivana Juri. Logičan zaključak bila je njegova smjena s funkcije sekretara Agitpropa (kao moguća zamjena naveden je Ivica Gretić, koji je određen kao privremena pomoć, a dugoročnije spominjao se Tode Ćuruvija, koji je tada bio odsutan iz Zagreba).⁵⁸ Također, isticala se potreba popunjavanja, odnosno jačanja redakcije *Naprijed*, posebno zbog odlaska nekih novinara. U tome času redakcija je imala – kako se navodilo – 7 novinara i 5 suradnika. No i oni koji su radili u uredništvu *Naprijeda* bili su sumnjivi vrhu Partije pa se tvrdilo da u *Naprijedu* „treba izvršiti provjeravanje svih članova redakcije“, posebno u kontekstu hapšenja Danka Grlića, urednika njegove vanjske rubrike, zbog „antipartijskog rada“.⁵⁹

Periodički su se provodile analize pisanja raznih listova, pa i *Naprijeda*, ali samo su neki od tih izvještaja sačuvani u arhivskoj građi. Ovisno o trenutku provođenja analiza, ali očito i o tome tko je bio njihov autor, neki izvještaji o pisanju *Naprijeda* znali su biti više ili manje kritički prema njemu. Možda je najzanimljivija analiza iz razdoblja od 1945. do 1952. nastala u ljeto 1945, očito u saveznom Agitpropu. Iako se na početku kaže da njegov „svaki pojedini broj djeluje živo, i po formi (tehničkoj opremi, klišejima itd.) i po raznovrsnosti materijala“, ipak se donosi mnogo kritičkih sudova, primjerice da „osnovni nedostatak lista je u tome, što on ne razlikuje

važno od nevažnog, bitno od nebitnog, naročito u pogledu mjesta koje se u listu daje pojedinim problemima i člancima“.⁶⁰ Još je ozbiljnija ipak tvrdnja da je u njemu prisutno i „iskrivljavanje partijske linije, tj. izvjesne separatističke tendence koje pokazuje ‘Naprijed’, a zatim neshvatanje uloge i zadatka partijskog lista jedne federalne jedinice“. Kaže se doduše da „separatističke pojave koje pokazuje list ne bi se mogle izjednačiti s otvorenim šovinizmom jer list nastoji da izbjegne takve greške, pa ih čak otvoreno i napada (uvodnik u jednom broju ‘Borba protiv nacionalnog šovinizma’) ali te su mjere nedostatne s obzirom na pojave prikrivenog šovinizma u Hrvatskoj“. Smatralo se da je to vidljivo u odnosu prema centralnom partijskom listu *Borbi*, u odnosu prema mjerama i odlukama savezne vlade te u odnosu prema „događajima, pojavama, pitanjima i problemima općedržavnog karaktera, koji imaju jednakog značenja za čitavu zemlju, kao i svaku federalnu jedinicu, kao i događajima i problemima drugih federalnih jedinica“.⁶¹ Nije poznato je li taj izvještaj bio, i u kojoj mjeri, temelj za neke mjere prema uredništvu. Zanimljivo je da u sljedećem sačuvanom izvještaju s kraja 1946. godine nema više ni traga takvih zamjerki. Govori se da „list redovno donosi direktivne članke po pojedinim aktuelnim pitanjima na područjima narodne republike Hrvatske. Istovremeno list prati rad pojedinih masovnih organizacija po problemima koji su momentalno aktuelni.“ Procjenjuje se, doduše, da ne prati „u dovoljnoj mjeri i učešće masovnih organizacija u kampanjama koje se vode na terenu“⁶² ali sam izvještaj je u principu pozitivno intoniran. U njemu se konkretno po člancima analizira što nije pravilno, a što jest u redu, nalaze neke dobre stvari, kao i neke sitnice za kritizirati. Čini se da je u tom času prevladalo načelno zadovoljstvo učinjenim pomacima, a manje kritičke opaske odgovarale su naprosto praksi uobičajene „konstruktivne kritike“ koja se smatrala poželjnom prilikom svake analize toga tipa. Razlike u mišljenjima iznesenima u ove dvije analize mogu biti također posljedica toga da je prva pisana iz beogradske, odnosno općejugoslavenske perspektive, dok druga – kako se čini – odražava republičku hrvatsku perspektivu.

Ipak je, izgleda, *Naprijed* onakav kakav je bio, s vremenom gubio na važnosti, barem kada je u pitanju djelovanje na širu javnost. Prilikom rasprave o potrebnom ograničenju naklade listova u Hrvatskoj zbog problema s opskrbom papirom u ožujku 1951. godine u prijedlozima Tode Ćuruvije pojavljuje se i ideja da se ne samo treba smanjiti naklada *Naprijeda* (kao što je bio slučaj s drugim listovima, uz raniji pad naklade s 40 000 na 30 000, predviđao se daljnji pad na 20 000), već da „‘Naprijed’ bi se mogao još više smanjiti ako bi ga namijenili samo partijskim organizacijama“.⁶³ To pokazuje kako je, uz tada ustaljenu uređivačku koncepciju, *Naprijed* postajao sve više samo službeni partijski bilten, a ne politički tjednik šireg dometa. Očigledno je u tom trenutku da se vrh Partije pouzda i favorizira dnevni list *Vjesnik* koji bolje odgovara očekivanjima vrha Partije, a ima i mnogo veći utjecaj na čitateljstvo.

Preobražaj i ukidanje *Naprijeda*

Počeci promjena u Jugoslaviji vežu se uz prijelomni III. plenum CK KPJ održan 29-30. prosinca 1949. godine, obilježen Đilasovim govorom o zadacima u školstvu u kojem se po prvi put ističe „borba mišljenja“. Materijali tog plenuma, uključujući govor Milovana Đilasa, objavljeni su u drugom broju *Naprijeda* za 1950. godinu.⁶⁴ Primjena novih pravila i relativna liberalizacija koja je bila posljedica toga, ipak nije bila trenutna. Do nje je dolazilo polako, uz zbuđenost i strah, a svoju je kulminaciju doživjela krajem 1952. godine za vrijeme VI. kongresa KPJ/SKJ. U *Naprijedu* se prvi znakovi kritičkog pogleda na stanje u Partiji i državi pojavljuju krajem 1951. godine, primjerice s karikaturom „Partijski sastanak u Ministarstvu financija NRH“.⁶⁵

Zasigurno je za promjene u *Naprijedu* bio važan dolazak jedne nove skupine novinara. Kao što je već spomenuto, Berto Črnja prešao je u redakciju lista u jesen 1951. godine iz Partijske škole. Naredne godine pristigli su Živko Vnuk, Tomo Đurinović, Petar Šuran, Hrvoje Šarinić, Ljubo Grubor i Stjepan Šeparović.⁶⁶ U ozračju priprema za VI. kongres KPJ, koji se događao u trenutku kada je proces relativne liberalizacije u Jugoslaviji dosegao svoj vrhunac, u uredništvu je zavladao nova atmosfera, pojavilo se uvjerenje „da je nastupila povijesna šansa za jedan demokratski život“. U Črnjinim je sjećanjima poglavlje o razdoblju 1952.-1953. naslovljeno „Buđenje nade“.⁶⁷

Godine 1952. još je snažno primjetan izravan utjecaj vrha Partije na list, njegovo korištenje kao oružja u političkim obračunima po nalogu iz Politbiroa. Kao primjer možemo tretirati slučaj naručenog napada na Miroslava Krležu o čemu opširno piše Črnja.⁶⁸ U sjećanjima Berta Črnje spominje se i epizoda iz tog razdoblja vezana uz navodno imenovanje Marijana Stilinovića za glavnog urednika *Naprijeda* te neslaganje novinarske ekipe s njime. Na temelju toga Božidar Novak navodi Stilinovića kao jednog od glavnih urednika tjednika *Naprijed* (Novak, 2005: 482). Njegovo se ime ipak nije nikada pojavilo u impressumu lista, a cijelu situaciju na temelju pronađenih izvora nije moguće definitivno rasvijetliti. Koliko se može rekonstruirati na temelju objavljenih zapisnika Politbiroa CK KPH, situacija je izgledala ovako: kada se u veljači 1952. Stilinović s veleposlaničkih dužnosti vratio u Zagreb, u Politbirou razmatralo se njegovo raspoređivanje „u štampu“ (moguće na mjesto glavnog urednika *Naprijeda*). No, on je to shvaćao kao degradaciju i zahtijevao je političku dužnost ili neko zaduženje u vezi s kazalištem.⁶⁹ Dakle, o imenovanju u redakciju *Naprijeda* vjerojatno se razgovaralo iako u zapisnicima nema traga službenom imenovanju. Kasnije je Stilinović bio vezan uz kazalište te je u vrhu Partije obavljao razna zaduženja vezana, primjerice, uz proslavu Titova šezdesetog rođendana.⁷⁰

Od 1952. opseg brojeva *Naprijeda* raste. Godište 1952. znatno je deblji svezak od ranijih godišta, a ovo povećanje broja stranica nastavit će se u narednoj godini, tako

da je godište 1953. u NSK u Zagrebu uvezano u dva sveska deblja od ranijih svezaka za cijelo godište. Dijelom je to rezultat promjene financijskog poslovanja, odnosno pokušaja da list gubitke nadoknadi prodajom oglasnog prostora. U broju 4 za godinu 1952. (18. 1. 1952.) pojavljuje se prva „Obavijest o primanju oglasa“. Prvi se oglas Zadružnog trgovačkog poduzeća „Zadrugar“ pojavio na stranicama petog broja (25. 1. 1952.), a u većoj mjeri oglasi prisutni su od br. 7 (8. 2. 1952.). Kasnije, posebno u nekim brojevima vezanima uz praznike, pojavljuju se nizovi stranica posvećenih samo reklamama poduzeća u obliku čestitaka povodom tih praznika (Nove godine, 1. maja, Titova rođendana itd) ili povodom partijskog kongresa. Sredinom 1952. godine dolazi do naglog povećanja broja karikatura na stranicama *Naprijeda*, posebno u okviru humorističke rubrike „Humor i satira“ na posljednjoj stranici lista koja se pojavljuje od broja 33 (8.8.1952.), ali i određena „normalizacija“ lista, primjerice preko povećanja informacija o sportu. Postupno, od 1950. u *Naprijedu* se pojavljuju tekstovi vezani uz zapadnu kulturnu produkciju, ponekad pozitivni, a ponekad izrazito kritički, sukladno ambivalentnom službenom stavu partijskog vodstva (Fuček, 2010: 329-344).

I dalje se u listu objavljuju brojni materijali vezani uz partijski život, posebno ona najznačajnija zbivanja poput VI. kongresu KPJ/SKJ, koji se od 2. do 7. studenog 1952. održavao u Zagrebu. Prvo u broju 45 (31. 10. 1952.) dominira tekst „Pozdrav kongresu revolucionarne partije“ (u istom nalazimo 54 stranice ispunjene reklamama u vidu pozdrava raznih poduzeća kongresu), dok naredni br. 46 (8. 11. 1952.) ima čak 32 stranice prepune kongresnih materijala. Kritika Sovjetskog Saveza prima formu objavljivanja uspomena ljudi na sovjetske zatvore i slično. Primjerice, u proljeće 1952. godine u nastavcima (tri naredna broja) izlazi ciklus „11 godina u sovjetskim zatvorima i logorima“ Elinor Lippert,⁷¹ a nakon toga „Sumrak u Pragu. Sjećanje na dane u godini 1948. i 1949.“ Marijana Stilinovića.⁷²

Preobrazba lista nije se morala svima svidjeti. U jesen 1952. godine u saveznom Agitpropu obavljena je analiza pisanja *Naprijeda* u prethodna tri mjeseca. U arhivskoj građi sačuvane su dvije analize, od kojih je jedna potpisana i odnosi se na pisanje o vanjskoj politici. Njezin autor bio je Otmar Kreačić.

Kreačićevo mišljenje o *Naprijedovoj* vanjskopolitičkoj rubrici dosta je kritičko. On tvrdi da „spoljno-politička rubrika ‘Naprijeda’ je daleko slabija nego u ‘Vjesniku’“. Po njemu, ona je i najslabija rubrika u listu, što je poseban problem naročito kada se uzme u obzir njegov posebni karakter kao „nedeljnog lista i organa Partije“. „Ima se utisak da se toj rubrici posvećuje mala pažnja, da se ona uređuje površno, kao nužno zlo u listu i bez ikakvog plana i cilja.“ – smatra Kreačić. To je zbog tog što „kao nedeljni list i organ Partije koji treba da pomogne partijskim kadrovima i rukovodiocima na terenu u pravilnom tumačenju i objašnjavanju masama događaja u svijetu, i to sa stanovišta naše, socijalističke spoljne politike, on ne može, takvim ure-

divanjem, da odgovori svojoj namjeni“. Kreačić zaključuje da se teme biraju slučajno, da u komentarima ima „netačnosti, nagađanja, nepotpunih objašnjenja, besmislica, nelogičnosti i sl.“, a navodi i primjere. Primjećuje također previše bombastične naslove („Sumrak kraljeva, Snage generala Nagiba na egipatskoj pozornici, Krvav trag jedne banditske politike, Atavizam polipa, Tajna malih točkica, Proklamacija državnog kapitalizma“). Dodatno ističe da „mnogi napisi o posjetima našoj zemlji, o uzajamnim odnosima s drugim zemljama karakterišu se pomalo režimskim i ulizivačkim tonom“. Svojim „općim zaključcima“ Kreačić referira ne samo na *Naprijed*, već i na *Vjesnik*, tvrdeći da „spoljna politika u zagrebačkim listovima *Naprijed* i *Vjesnik* nije dovoljno naša, socijalistička, jugoslovenska. [...] Dobija se također utisak da spoljno-političkim rubrikama u zagrebačkoj štampi niko ne pomaže, da se novinari u tim rubrikama ne konsultuju van svojih redakcija, a naročito da u tim listovima nema sistematskog, solidnog praćenja i studiranja međunarodne problematike i njene razrade sa našeg socijalističkog stanovišta.“⁷³ Ova kritika ukazuje s jedne strane na realne slabosti vanjskopolitičke rubrike lista *Naprijed*. No, s druge strane, činjenica da ih je Otmar Kreačić iznosio toliko deciderano i izravno potvrđuje razmimoilaženja unutar Saveza komunista, odnosno, postojanje sukobljenih struja čiji su se međusobni obračuni očitovali i na ovaj način.

Druga, opširnija analiza (na šest listova), nepotpisana je i iznimno kritička prema *Naprijedu*, a ostavlja dojam da njezin autor ima i neku osobnu netrpeljivost prema nekim članovima *Naprijedove* redakcije. Tvrđnje su odrješite i vrlo negativne za list. Kaže se među ostalim: „List ‘*Naprijed*’ u cjelini ne odgovara svojoj namjeni. On nije okrenut partijskom članstvu i radničkoj klasi, on ne objašnjava i ne sprovodi liniju Partije po aktualnim političkim i privrednim pitanjima i događajima.“⁷⁴ Za pojedine se članke kaže da su „puni fraza i ‘mudrih misli’“, da su apstraktni i „namijenjeni intelektualcima koji vole da filozofiraju“, a da „redakcija lista nema uvid u ono što je danas najvažnije da tretira partijski organ“. Štoviše, tvrdi se da „u listu ima pojava nedovoljne odmerenosti i površnosti“, te da „politički život, rad masovnih organizacija, njihova uloga u razvitku socijalističke demokracije ne dolazi do izražaja u listu“. Ističe se da do izražaja dolazi „šematizam“, da se „vještinom“ uređivanja prikriva površnost pa se kao primjer kaže da se u rubrici „Iz bratskih republika“ donose nepovezane informacije prepisane iz republičkog tiska kako bi se stvorio dojam da list „njeguje bratstvo i jedinstvo“. Nepoznati autor analize posebno se okomio na pisanje Živka Vnuka, prema kojem gaji očito negativne osjećaje: „Pojavljuje se najprije članak (kurzivom) na uvodnoj stranici (br. 36) ‘Drugarstvo’ od Živka Vnuka. Tko pozna pretencioznost, ambicioznost pisca i njegovu ‘žarku’ želju za imitacijom Krleže, znaće odmah kako članak može da izgleda. [...] Ali članak je bio potreban Živku Vnuku da izreda svoje ‘mudre misli’, redakciji da unese neku interesantnost i postigne ‘veći nivo’ lista, a čitaocu da se čudi, jer ono što normalan čovjek zna o drugarstvu nije u članku našao.“ Na kraju završava:

„‘Naprijed’ je u posljednje vrijeme zaveo i neke nove rubrike ili bolje stranice. Tako donosi i stranicu tehničkih i naučnih noviteta iz svijeta, zatim humor i satiru. Humor i satira su tako uređivani da postaju najvažnija stvar u listu. Preteranost dolazi do izražaja u veličini i načinu izražavanja kod karikature i orijentacijom na stalno istu temu (SSSR i IB-zemlje).“⁷⁵ Na ovu su se analizu jasno odrazila očita netrpeljivost autora prema Ž. Vnuku. Ipak, i u ovom slučaju oštrina ocjena iznesenih u analizi pokazuje da je sukob unutar Partije postajao sve otvoreniji.

Koliko je poznato, nekih izravnih posljedica tih kritika po redakciju *Naprijeda* u tom času nije bilo. U sumarnoj analizi partijske štampe pripremljenoj u saveznom Agitpropu iste 1952. godine (nema datuma pa nije jasno je li ta analiza nastala prije ili poslije pojedinačnih gore opisanih analiza) *Naprijed* ispada solidno u usporedbi s drugim partijskim listovima: „‘Naprijed’ – organ CK KP Hrvatske. List izlazi jedanput nedjeljno u velikom formatu i s dosta ilustracija. Pored drugih problema, političko-privrednih i kulturnih, list dosta pažnje posvećuje i pitanju partijske izgradnje. To se pitanje uglavnom uspješno tretira i obuhvaćena su manje-više sva pitanja partijskog života: o metodi rukovođenja, o političkom radu, o ideološkom radu, o radu osnovnih partijskih organizacija, o njihovom porastu, o radu mjesnih komiteta, itd. Zapaža se da su članci pisani na osnovu iskustva pojedinih organizacija sa terena, što se može smatrati kao vrlo pozitivno. Problemi su blagovremeno tretiranje i uglavnom nema ozbiljnih grešaka u pogledu njihovog postavljanja.“Spominju se i neke slabost *Naprijeda*, ali određene zamjerke upućene se u toj analizi i na pisanje drugih partijskih listova (primjerice, o *Borbi* se kritički piše da ne posvećuje pažnje „partisko-organizacionim pitanjima“), tako da se u zaključku *Naprijed* pojavljuje s generalno pozitivnom ocjenom: „Od sve partiske štape najdalje su otišli i odigrali najpozitivniju ulogu listovi: ‘Partiski rad’, organ CK KP Crne Gore, srpski ‘Partiski radnik’ i zagrebački ‘Naprijed’“.⁷⁶

Najznačajnija promjena u *Naprijedu* nastupa s brojem 22 (29. 5. 1953.) od kojeg list prestaje biti „organ Saveza komunista Hrvatske“, a postaje „tjednik za društvena, politička i kulturna pitanja“. Objavljen je i članak kojim se ta odluka obrazlaže: „Ispunjavajući, od vremena kada je pokrenut zadatke partijskog organa, ‘Naprijed’ je s Komunističkom partijom Hrvatske proživljavao i evoluciju koja je nužni odraz općeg razvitka uloge komunističke organizacije u našem društvu.“⁷⁷ Sa sljedećim brojem promijenjena je i parola u zaglavlju: partijska „Proleter i svih zemalja, ujedinite se!“ zamijenjena je širom frontovskom „Smrt fašizmu – sloboda narodu!“. Uredništvo *Naprijeda* još je u veljači iste godine iselilo iz zgrade Centralnog komiteta.⁷⁸ Berto Črnja u usmenama tvrdi da je list tada registriran kao novinsko-izdavačko poduzeće i da je nastavio raditi „potpuno samostalno“. To se zbilo tijekom ljeta 1953. godine, jer se kao adresa uprave izdavača lista – Marulićev trg 16/II (adresa podudarna s adresom uredništva) – pojavljuje od broja 32 (7. 8. 1953.),

umjesto prethodne Trg Republike 15/II. Puna samostalnost *Naprijeda*, odnosno, partijsko pristajanje na takav modus djelovanja začuđuje samog Črnju.⁷⁹ Na X. plenumu CK SKH, kada se dovršavala priča oko gašenja *Naprijeda*, Vladimir Bakarić izjavio je da je na kraju Centralni komitet „zaključio da nema smisla da Centralni komitet ima takav organ“.⁸⁰ Moguće je da je na tu odluku Centralnog komiteta utjecala želja da se s vrha SKH skinе odgovornost za pisanje lista koji je bilo u novim okolnostima sve teže kontrolirati.

Godina 1953. donosi ubrzane promjene u smislu koncepcije lista. Pojedini brojevi imaju bitno uvećan broj stranica, na kojima nalazimo sportske informacije, radio-program, kino repertoar i brojne slične informacije u rubrici „Vaš informator“. Javlja se i enigmatika. Također, primjetno je značajno povećanje prostora posvećenog kulturi. Redakcija je nastojala da što više „obogati“ list, da ga učini privlačnim što širem čitateljstvu i da uspije – očito – i u poslovnom smislu. Prema sjećanju B. Črnje, *Naprijed* je u to vrijeme imao 30 000 primjeraka naklade.⁸¹

U posljednjih pola godine izlaženja *Naprijeda*, sredinom 1953., pozornost se počinje usmjeravati na parlamentarne izbore (za Saveznu narodnu skupštinu).⁸² U broju 26 (26. 6. 1953.) nalazimo tekst Dušana Diminića „O načinu predlaganja kandidata“ u kojem se kaže da „buduća narodna skupština ne bi trebala da samo formalno potvrđuje zakonske prijedloge već da o njima stvarno raspravlja“. Također, Diminić u tome vidi „snažan korak naprijed na putu demokratizacije organizacije naše narodne vlasti“. Ovo je glas u raspravi o načinu predlaganja kandidata, pri čemu Diminić ističe da je „riječ birača najmjerodavnija“.⁸³

Osim teksta D. Diminića, tu je i tekst „Na početku izborne kampanje“ Berta Črnje u kojem stoji: „Može se sasvim sigurno utvrditi da je ovo prvi put u historiji našeg parlamentarnog života da se pojavio takav interes za izbore. Taj je interes zahvatio veoma širok krug građana koji smjelo i slobodno ulaze u politički život“.⁸⁴ Dakle, natpisi u *Naprijedu* pojavljuju se prije nego što je Đilas počeo s objavljivanjem glasovitog ciklusa tekstova u *Borbi*.⁸⁵ Ipak, očigledno je sve dio šire tendencije dijela partijskih elita prema većoj „demokratizaciji“ političkog života u zemlji, za što su se nade razbudile kao posljedica promjena u razdoblju 1950.-1952. godine. Pritom se, naravno, ne radi o otvorenom i svjesnom prizivanju promjena u pravcu liberalne demokracije zapadnog tipa, već o svojevrsnom labavljenju unutarpartijske stege i izražavanju interesa pojedinih frakcija unutar Saveza komunista. Upravo kao sukob dviju struja, liberalne i ortodoksno-boljševičke, opisuje događaje u Istri u tome razdoblju Darko Dukovski, pridodajući još tome element emancipacije istarskih partijskih kadrova tutorstva ili čak diktata iz središnjice (Dukovski, 2001: 265-268).

Od listopada 1953. na prvoj stranici pojavljuje se ciklus „Predizborne teme“, u kojem izlaze i tekstovi Živka Vnuka „Ono glavno!“⁸⁶ i „Jedinstvo“.⁸⁷ Posebno se u

potonjem tekstu može prepoznati odraz Đilasovih antibirokratskih ideja: „Kruto-aparatska logika misli da je upravo nepogrešivi aparatčik taj ‘koji misli za nas’“. Vnuk nastavlja: „Sve ove komponente naše savremene društvene borbe stvaraju jedinstveni pravac razvitka. Jedinstvo preko socijalističkih razlika preko slobodne razmjene različitih mišljenja. Istinsko jedinstvo umjesto birokratskog psudojedinstva.“⁸⁸

U istom broju 45. (6. 11. 1953.) na sredini naslovne stranice nalazi se tekst Berta Črnje „Novo i staro u izbornoj borbi“. U njemu Črnja piše: „Građani diskutiraju o izborima i kandidatima koje su istaknuli. I mnogo više nego dosad iznose različite prijedloge i mišljenja o pojedinim kandidatima. Opredjeljuju se za ovog ili onog čovjeka, za kojeg smatraju da će najbolje opravdati njihovo povjerenje i zastupati njihove interese u najvišim predstavničkim tijelima.“ Kao o negativnim pojavama govori se o slučajevima pojedinih kotareva gdje se nastojalo da se ne ističe više od jednog kandidata (primjer: Dvor na Uni), uz stalno pozivanje na Kardeljeve riječi da je moguće da ta procedura „izbaci na površinu veći broj mogućih kandidata“. „Oni [birači] time ne daju glas za neku partiju koja ima monopolno pravo da misli i odlučuje umjesto njih. Daju ga čovjeku koga poznaju, za koga znaju što će da radi i koji će njima odgovarati za svoj rad“.⁸⁹ Taj je tekst imao poseban odjek. Uslijedila je polemika na stranicama *Vjesnika* u kojoj je suprotstavljena stajališta zauzeo Đuro Kladarin (Spehnyak, 1990: 108-110).⁹⁰

Iako su u *Naprijedu* zasigurno mogli osjetiti kako partijske strukture pružaju žestok otpor promjenama koje je list promovirao, nastojalo se i dalje objavljivati tekstove u tom duhu, a autori priloga traženi su i izvan Hrvatske. Tako je primjerice sredinom prosinca 1953. objavljen opširan tekst Ljube Bavcona, urednika ljubljanskog časopisa *Naši razgledi*, „Tri problema konsolidacije našega socijalističkog društva. Razmišljanja uz članak druga Milovana Đilasa“. Bavcon podržava Đilasove stavove: „Socijalizam može biti napredak i za ljudsku misao, samo u slučaju, ako će otklanjati sva ograničenja – i buržoaska i birokratska.“⁹¹ Ustrajnost u držanju novog smjera posljedica je očito uvjerenja – kako je to izrazio Črnja – „da ćemo ići naprijed, da povratka na staro nema“.⁹²

Dakle, kako se približavaju izbori zakazani za studeni 1953. godine, sve je više tekstova koji su vezani uz izborni proces, a *Naprijed* jasno zauzima stajalište u prilog veće demokratizacije procesa izbora kandidata. Na stranicama *Naprijeda* objavljeni su neki od tekstova u kojima su se preispitivale ideje demokracije i višepartijsnosti, što je opasno približavalo list rubu ideološke pravovjernosti, poput tekstova Predraga Vranickog.⁹³ Na taj su način uredništvo i list postali strana u unutarpartijskom ideološkom sukobu. Ipak, izgleda da nije u pitanju samo otpor demokratizaciji kao općem procesu. Objavljeni zapisnici sjednica Izvršnog komiteta CK navode na zaključak da se radilo dijelom i o personalnom sukobu unutar partije, koji je na

vidjelo došao prilikom biranja kandidata za izbore. U vrhu SKH Dušan Diminić i Berto Črnja spominju se u jesen 1953. prvenstveno u kontekstu sukoba na terenu oko imena kandidata za izbore,⁹⁴ a *Naprijed* se naprosto smatra oružjem u rukama grupacije okupljene oko Dušan Diminića. Taj zaključak – čini se – potvrđuju navodi iz izvještaja o tijeku kampanje koji su u Zagreb pristizali s terena.⁹⁵ Jakov Blažević isticao je na sjednici kako „najgore je to, da oni koriste ‘Naprijed’ za napade na komitete“.⁹⁶ Misli vjerojatno na tekstove Ljube Drndića, koji su izlazili u rujnu u *Naprijedu*, vezano uz slučaj otpuštanja s posla gimnazijskih profesora u Opatiji,⁹⁷ pa i neke druge. Tom se prigodom 6. studenog 1953. na sjednici Izvršnog komiteta razvila i diskusija „što učiniti s ‘Naprijedom’?“, ali detalji nisu zabilježeni u zapisniku. Zaključak te rasprave bio je „da ih se pusti do kraja“.⁹⁸ Ovaj zaključak možemo tretirati i kao znak da se o „kraju“ *Naprijeda* već tada razmišljalo. Črnja je, izgleda, pogrešno tumačio Bakarićev stav oko podrške demokratizaciji kao podršku za sebe i redakciju *Naprijeda*.⁹⁹ Već se početkom lipnja 1953. Vladimir Bakarić na sjednici Izvršnog vijeća ograđivao od njegovog pisanja vezano uz intervju koji je s njime napravio.¹⁰⁰

Završni čin u povijesti *Naprijeda* dogodio se na samom početku 1954. godine. Novo godište otvara br. 1 od 1. siječnja 1954., u kojem se na prvoj stranici nalazi članak Berta Črnje naslovljen „Početak novog parlamentarnog razdoblja“, ilustriran fotografijom Milovana Đilasa s lulom (uz potpis: „predsjednik Savezne narodne skupštine“). Pun je optimizma za budući razvitak parlamentarizma u Jugoslaviji. Črnja očekuje da će rad skupštine biti „krupan korak naprijed na putu daljnje demokratizacije i uklanjanja birokratskih formi u državnom i društvenom životu“. Tvrdi također da „stari poslijeratni skupštinski period – u kome je prevladavala uloga državnog aparata i partije – završava, a sada (saglasno novom Ustavnom zakonu) sve više ima da jača uloga predstavničkih, tj. demokratski izabраниh organa u društvenom životu“.¹⁰¹

Ovaj je broj po nekoliko stvari poseban: prvi je broj koji kao urednik potpisuje Dušan Diminić, a po prvi se put u impressumu navode svi članovi redakcijskog odbora: Berto Črnja, Tomo Đurinović, Ljubo Grubar, Hrvoje Šarinić, Stjepan Šeparović i Živko Vnuk. Također, od tada se potpisuje većina članaka. Moglo bi se zaključiti da je uredništvo *Naprijeda* s novom godinom 1954. svjesno otvaralo novu stranicu svoje povijesti.

U drugom broju za 1954. objavljen je na naslovnoj stranici članak Dušana Diminića koji je poslije posebno istican u optužbama protiv njega. U njemu je Diminić izravno isticao neophodnost razvijanja demokracije. Tvrдио je: „Bez toga ne možemo ići naprijed, bez toga nema socijalizma. Nema socijalizma bez demokracije, a demokracije bez slobodnog izražavanja misli, bez suprotstavljanja mišljenja, bez borbe mišljenja – također ne može biti.“¹⁰²

Posljednji broj *Naprijeda* jest onaj od 22. siječnja 1954. u kojem su objavljeni materijali III. plenuma CK SKJ na kojem se dogodio obračun s Milovanom Đilasom. „Savez komunista monolitna je stijena koju ne može razbiti nikakva sila – rekao je drug Tito u završnoj riječi na plenumu“ – naslov je koji dominira na prvoj stranici lista. Zaključci ne daju nikakva prostora za sumnju: „U stavovima Milovana Đilasa radilo se o likvidaciji Saveza komunista – Plenum je odlučio da se drug Đilas isključiti iz CK, udalji sa funkcija u Savezu komunista i kazni posljednjom opomenom.“¹⁰³

Paralelno se odvijao proces gašenja *Naprijeda*, završen obračunom s Dušanom Diminićem na Desetom plenumu CK SKH. Radilo se o obračunu s odmetnicima u vlastitim redovima, a njegov je ishod bio lak za predvidjeti. Ono što je zanimljivo jesu donekle različiti naglasci, odnosno – može se čak reći – različite interpretacije onoga što se dogodilo u govorima pojedinih sudionika rasprave, iako su svi ti govori imali istu svrhu: osudu grupe oko Dušana Diminića.

Ono što spominje Vladimir Bakarić jest pojava ovih „shvatanja“ u Hrvatskoj i prije Đilasova istupa na stranicama *Borbe*. Bakarić naglašava da se zapravo radilo o borbi za zaštitu partikularnih interesa. Tako opisuje svoje viđenje razvoja sukoba oko kandidatura za izbore, pri čemu stvar prezentira kao istup skupine oko *Naprijeda* kao političku igru. Bakarić tvrdi da su ljudi iz *Naprijeda* napadali kotarsku partijsku organizaciju i to – po njemu – lažnim argumentima jer oni nisu željeli da na izborima u kotaru Poreč budu dva kandidata, već samo jedan – Drndić. „Kazao sam im zato da plove pod lažnom zastavom i da je trebalo da javno napišu da se bore za Drndića, a ne za neke principe za koje se ne bore, i da javno napadnu CK ili mene, a ne sekretara koji nije ni luk jeo ni luk mirisao. Odgovorili su mi da je ‘nezgodno’ udarati po CK, a nisam dobio odgovor na upozorenje da smo mi došli u nezgodan položaj što moramo ili pustiti sekretara da se on brani u stvari koja nije njegova ili faktički istupi protiv Drndića, što nemamo namjeru“, kazao je na plenumu Bakarić. Spomenuo je i bliže neodređeni sukob unutar redakcije *Naprijeda*. Općenito, u Bakarićevom prikazu slučaja redakcije lista *Naprijed* vezanost uz „đilasovštinu“ se ne ističe.¹⁰⁴ Moguće da je to posljedica Bakarićeva izbjegavanja u tom času teme Đilasovih skretanja s obzirom na njegovu osobnu bliskost s Đilasom u prethodnom razdoblju. Nešto kasnije Vladimir Bakarić nastupao je iz pozicija jasno kritičkih prema Đilasovim idejama (Mujadžević, 2011: 227-229).

Zvonko Brkić na X. plenumu jače ističe poveznicu *Naprijeda* s Đilasom. Tvrdi: „Grupa oko lista ‘Naprijed’, o kojoj ću još opširnije govoriti, bila je oko ovih izbora vrlo aktivna u nastojanju da progura ‘svoje’ kandidate, napadajući sve one, koji se s njom ne slažu da su birokrati, prijeteći stalno Đilasom.“ Po njemu, „tjednik ‘Naprijed’ s obzirom na to da je, kako to oni kažu, jedini shvatio Đilasa, prihvatio se odmah konkretizacije njegovih ideja. Iz svojih politički plitkih članaka ubrzo izbacuje citate Tita i Kardelja (kao zastarjele) i prihvataju se Đilasa.“¹⁰⁵ Dapače, „u postavci

grupa Diminić je, međutim, otišao i dalje od Đilasa, dok njegov prijatelj Berto Črnja u 'Vjesniku u srijedu' ide dalje postavljajući pitanje podjele članarine na frakcije. Nije li to u suštini traženje dviju ili više partija.¹⁰⁶

Zaključno, optužba se odnosila na „frakcionašenje“.¹⁰⁷ Kako je to na plenumu opisao Brkić – „ide se za formiranjem grupa i grupica“, što je po njemu sukladno Đilasovim idejama te nastavlja: „Da bi opravdao grupašenje, a kroz to i nastojanje toga lista na razbijanju organizacije Saveza komunista, Diminić se prihvaća 'teoretskog posla' dok ostalima (Živku Vnuku, Bertu Črnji, Milanu Despotu, Ivanu Žicu, Tomi Đurinoviću) prepušta sitnije poslove blaćenja i klevetanja komunista i Saveza komunista.“¹⁰⁸ Sve to pokazuje kako „u Diminićevim idejama nema mjesta Savezu komunista“.¹⁰⁹ U kasnijim se zapisnicima Izvršnog komiteta CK SKH cijeli slučaj spominje kao „slučaj Đilas-Diminić“.¹¹⁰

Iako su ideje o postupnoj demokratizaciji političkog života u Jugoslaviji u Hrvatskoj i u listu *Naprijed* bile prisutne i prije konačnog Đilasovog nastupa u *Borbi* u jesen 1953. godine, ekipa oko *Naprijeda* zasigurno je Đilasove teze shvaćala kao potvrdu ispravnosti svoga puta. Partijski obračun s Milovanom Đilasom značio je kraj razdoblja liberalizacije. Budući da se tjednik *Naprijed* profilirao kao „liberalni i antibirokratski“, to je list dovelo do otvorenog sukoba s vrhom Partije – rezultat je bilo ukidanje lista i zabrana njegovim novinarima da nastave rad u novinarstvu.

Sudbine članova *Naprijedove* redakcije posljedica su tih događaja. Iako su prije toga bili istaknuti članovi Saveza komunista, kraj *Naprijeda* za njih je značio i kraj bavljenja novinarstvom te prekid političkih karijera. Nisu kažnjavani zatvorom, no u kasnijem su životu bili obilježeni slučajem pa su za život morali zarađivati na sporednim radnim mjestima susrećući se s određenim poteškoćama, a o svojim su iskustvima progovorili tek nakon kraja komunističkog režima.¹¹¹ Oni se nakon propasti *Naprijeda* u siječnju 1954. godine nisu odlučili za otvoreno disidentsko djelovanje, već su se povukli i nastojali nastaviti normalan život, što je najvjerojatnije uzrok relativno kasne objave memoarskih knjiga i tekstova nekolicine njih. Posljedice koje su imali zbog svoga djelovanja (pisanja) pred kraj izlaženja tjednika *Naprijed* čine se dosta tipičnima za „otpadnike“ iz partijskih redova u kasnijim razdobljima povijesti socijalističke Jugoslavije.

Zaključak

Dok slijedimo faze izlaženja tjednika *Naprijed* – od njegovih ratnih početaka, preko razdoblja neposredno nakon rata, obilježenog uskom ovisnošću o partijskom aparatu agitacije i propagande, do postupne liberalizacije početkom 1950-ih – jasno je uočljivo kako se značajnije promjene u njemu događaju sukladno općem političkim kretanjima u zemlji i u direktnoj vezi s promjenama politike Komunističke partije

Hrvatske (kasnije Saveza komunista Hrvatske), odnosno Komunističke partije Jugoslavije (kasnije Saveza komunista Jugoslavije). Također, na temelju njegova pisanja može se dobro pratiti promjene u glavnoj partijskoj liniji, čak i usprkos određenom nesnalaženju u pojedinim, pogotovo kriznim trenucima. Daljnje kvantitativne, ali i detaljne kvalitativne analize pisanja *Naprijeda*, zasigurno bi mogle donijeti mnoge zanimljive spoznaje.

Politički tjednik *Naprijed* bio je glasilo Komunističke partije Hrvatske, koji je izdavao Agitprop CK KPH, a počeo je izlaziti još za vrijeme rata, 1943. godine. Službeni list Partije *Naprijed* ostao je i nakon rata te je njegovo uredništvo bilo izravno povezano s CK KPH, a formalni prekid te veze dogodio se pred sam kraj njegova izlaženja. Tijekom većeg dijela razdoblja svoga izlaženja objavljivao je službene dokumente KPH, materijale s kongresa i tekstove viših partijskih rukovodilaca. Imao je veliku propagandističko-agitacijsku ulogu, prenosio je obavezne smjernice, a cilj mu je bilo “političko mobiliziranje radnih ljudi Hrvatske”. Uz ovakvu uređivačku politiku list je ipak bio monoton i postupno se pretvarao u običan partijski bilten, zbog čega je i njegova prodaja bila slaba. Vjerojatno, barem djelomično, upravo slabostima u realizaciji partijske linije proizašlima iz intelektualnih i profesionalnih ograničenja članova *Naprijedove* redakcije u to vrijeme, te ovisnosti koja je izazivala nesamostalnost, pa i strah od partijskih kazni, možemo pripisati kritike koje su periodično upućivane u to vrijeme na račun pisanja *Naprijeda* i rada cijelog aparata Agitpropa. Ne primjećujemo pri tom ipak nikakve znakove svjesnog otpora ili sabotiranja u radu *Naprijedovih* novinara.

Mehanizmi kontrole Partije nad medijima u slučaju lista *Naprijed* bili su u mnogo čemu slični kao i u slučaju drugih medija (tiskovina i radija). Jedina posebnost bila je u tome što je kroz najveći dio izlaženja on imao i potpuno službeno status partijskog glasila pa se utjecaj Partije nije imalo potrebe ni najmanje skrivati. Zbog toga je za manje značajne (primjerice lokalne provincijske) listove *Naprijed* mogao predstavljati svojevrsan putokaz. Za veće ipak, primjerice za *Vjesnik*, najvjerojatnije to nije bio, s obzirom na to da su urednici *Vjesnika* imali jednako uske veze s partijskim vodstvom, a povremeno su dobivali i bolje ocjene za svoj rad.

Val liberalizacije početkom 1950-ih odrazio se i na *Naprijed*. Od 1952. godine postupno se mijenja uređivačka politika i karakter lista, koji postaje živahniji i zanimljiviji. Paralelno se odvija i postupno oslobađanje lista uskih veza s vrhom Saveza komunista, sve do odustajanja od pozicije službenog partijskog gasila. Uredništvo, odnosno skupina oko *Naprijeda*, postaje jedna od strana u ideološkom i političkom nadmetanju unutar Partije. Liberalizacija u prvoj polovici 1950-ih imala je svoje granice te se uskoro pokazalo da su njezini dometi ograničeni. To je postalo očito u siječnju 1954. kada se dogodio “slučaj Đilas”.

Upravo je relativna politička liberalizacija nakon III. plenuma KPJ iz prosinca 1949. godine, koja je svoj vrhunac dosegla nakon VI. Kongresa KPJ, temeljni poticaj za

promjene unutar tjednika *Naprijed*. Te su promjene bile spore i postupne te dobrim dijelom vezane i uz dolazak u redakciju novih ljudi, stručnijih i sposobnijih za novinarski posao, kao i uz slobodnije političko ozračje. Istovremeno, CK SKH postupno je gubio interes za *Naprijed*, koji – posebno u novim uvjetima – nije mogao u potpunosti kontrolirati. Za vrh SKH postalo je praktičnije odustati od statusa *Naprijeda* kao službenog glasila CK, a posljedično je utjecaj vrha Partije dodatno oslabio. Ideje koje je *Naprijed* zastupao u posljednjih pola godine svoga izlaza bile su očito bliske jednom dijelu komunističkih elita, a rasprave koje su tada vođene bile su izravni odraz sukoba unutar Partije.

Slučaj lista *Naprijed* dobro ilustrira politička i ideološka kretanja u socijalističkoj Jugoslaviji tijekom poslijeratnog razdoblja, a naročito u prvoj polovici pedesetih godina, kao i prirodu sustava. Iako se žestina režima nakon promjena početkom 1950-ih ne može uspoređivati s onom u razdoblju neposredno nakon rata (politički protivnici i odmetnici nisu gubili glave, a uglavnom se nisu suočili ni sa zatvorskom kaznom), i dalje se sustav bazirao na potpunom monopolu vrha komunističke partije na procjenu što jest, a što nije dopustivo. S gledišta održavanja komunističke vlasti, ideje „demokratizacije“, koje su procvale vezano uz izbore za Saveznu narodnu skupštinu 1953. godine, predstavljale su realnu opasnost. Iako to nije bilo svima jasno, pa ni protagonistima zbivanja, te su ideje smjerale prema postupnom uvođenju višestranačja i bile su neodržive u tadašnjim uvjetima. Pokazalo se da je „borba mišljenja“ unutar partije, čak i u partijskom vrhu, ostala tek isprazna fraza.

ENDNOTES

- ¹ Vlado Stopar, *Vjesnik 1940-1960*. Zagreb: Vjesnik, 1960; Mirko Peršen, *Vjesnikove godine 1940 – 1990*. Zagreb: Vjesnik, 1990; Milan Bekić (ur.), *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik, 1990.
- ² Frane Sabalić, „Glasilo CK KPH ‘Naprijed’ o Katoličkoj crkvi“, *Glas koncila*, od br. 46/2108 (16.11.2014.) do 50/2112 (14.12.2014): http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=25571 (27.4.2016.)
- ³ Katarina Spehnjak, „Socijalistički savez i demokracija – jedan ili više kandidata. Analiza izbora za Sabor i Saveznu skupštinu 1953. godine“, *ČSP*, 22/1990, (3): 99-122; Biljana Kašić, „Višepartijnost – teme raspravi u ideologijskom okviru ranih pedesetih godina“, *ČSP*, 22/1990, (3): 89-98; Mario Kevo, „Odjek Đilasovih teoretskih priloga u „Borbi“ u hrvatskom tisku“, *Radovi ZHP*, 31/1998: 153-163; Spehnjak, Katarina & Čipek, Tihomir, „Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.“, *ČSP*, 39/2007, (2): 255-297. Također: Slavko Goldstein, Predgovor. U: Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*. Zagreb: EPH – Novi liber, 2009.
- ⁴ Zdenko Radelić, „Đilasovci u Hrvatskoj i hrvatska historiografija“. U: *Disidentstvo u suvremenoj povijesti. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2010: 53-74.
- ⁵ Bero Črnja, *Zbogom drugovi*. Rijeka: Matica hrvatska, 1992; Dušan Diminić, *Sjećanja. Život za ideju*. Rijeka: Adamić, 2005.

- ⁶ Živko Vnuk, Poslije polemike s Bakarićem, deset godina novinarskog frižidera, *Vjesnik*, 1.3.2000. Živko Vnuk svoje je uspomene objavljivao u dnevniku *Zapad* u lipnju 1991. a napisao je i svoja sjećanja koja je predao HND-u.
- ⁷ O djelovanju i mijenama Agitpropa vidi: Magdalena Najbar-Agičić, *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
- ⁸ *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*, sv. 1-2, priredila Branislava Vojnović. Zagreb: HDA, 2005-2006; *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 1952-1955*, sv. 3, priredila Branislava Vojnović. Zagreb: HDA, 2008; *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 1955-1959*, sv. 4, priredila Branislava Vojnović. Zagreb: HDA, 2010.
- ⁹ Primjerice, u NSK nedostaju neki brojevi (13, 14, 19, 20 god. 1943, te neki kasniji brojevi iz ratnog razdoblja).
- ¹⁰ Oko organizacije i načina djelovanja partijske historiografije vidi: Magdalena Najbar-Agičić, *U skladu s marksizmom ili činjenicama. Hrvatska historiografija 1945-1960*: 375-496.
- ¹¹ *Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, „Naprijed“ 1943*, Zagreb: Izdanje historijskog odjeljenja CK KPH, 1952: 498.
- ¹² Ibidem.
- ¹³ Ratni brojevi *Naprijeda* čuvaju se u zbirci rariteta Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.
- ¹⁴ *Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, „Naprijed“ 1943*: 498.
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Više o tehnologiji Hellschreibera: <http://www.nonstopsystems.com/radio/hellschreiber-function-operation.htm> (27.4.2016)
- ¹⁷ *Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, „Naprijed“ 1943*: 498.
- ¹⁸ *Naprijed*, god. I, br. 2 (28.IV.1943.): 2.
- ¹⁹ Primjerice: „Sijači otrova“, *Naprijed*, god. 1, br. 3 (5.V.1943): 4; „Izdajnički rad izdajničkog vodstva HSS-a“, *Naprijed*, br. 4 (12.V.1943): 4; „Korov u redovima hrvatskog naroda“, *Naprijed*, god. 1, br.9 (16.VI.1943): 1; „Osnovna zadaća u borbi za slobodu“, *Naprijed*, god. 1, br. 12 (7.VII.1943): 1; „Dvije slavne godine“, *Naprijed*, god. 1, br. 15. (25.VII.1943): 1; „Jedini pravi put“, *Naprijed*, god. 1, br. 17 (11.VIII.1943): 1; „Izdajnička klika oko Mačeka u naručju Draže Mihajlovića“, *Naprijed*, god. 2, br. 38-39 (3.2.1944): 1; „Izdajnički put Dr. V. Mačeka: Od pakta s Hitlerom do sporazuma s Dražom Mihajlovićem“, *Naprijed*, god. 2, br. 40 (16.2.1944).
- ²⁰ „Nov napad na miran demokratski razvoj naše zemlje“, „Ogromne demonstracije u Beogradu povodom izjave kralja Petra“ i „Demonstracije u ostalim gradovima oslobođene Jugoslavije“, *Naprijed*, god. 3, br. 88 (16.1.1945): 1; „Odgovor naroda Jugoslavije kralju Petru II“, „Velike demonstracije protiv izjave kralja Petra traju još uvijek u čitavoj zemlji“, „Demonstracije u Beogradu trajale su nekoliko dana“ i „Mi Makedonci hoćemo Tita“, *Naprijed*, god. 3, br. 89 (23.1.1945); „Izdajice hrvatskog naroda u službi kralja Petra II.“, *Naprijed*, god. 3, br. 90 (30.1.1945): 1.
- ²¹ Milan Nožinić, „Dolazak u redakciju ‘Vjesnika’“. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik, 1990: 94.
- ²² Deneš Vajs, „U ‘Naprijedu’, ‘Štampariji novina’ i ‘Narodnoj štampi’“. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik, 1990: 95.
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ Ibidem.
- ²⁵ Đuro-Đuka Majstorović, „Od partizanskog novinara do prvog direktora ‘Narodne štampe’“. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik, 1990: 98. U okviru Narodne štampe izlazili su: *Vjesnik, Narodni list, Naprijed, Omladinski borac, Sportske novosti, Ilustrirani vjesnik, Kerempuh, Srednjoškolar, Pionir, Studentski list, Srpska riječ i Problem*.

- ²⁶ Deneš Vajs, „U „Naprijedu“, „Štampariji novina“ i „Narodnoj štampi“: 95.
- ²⁷ Prema impresumu tiskanom u samom listu *Naprijed*.
- ²⁸ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Izvještaj o distribuciji štampe Agitprop CK KPH Agitpropu CK KPJ, 28. VI. 1950.
- ²⁹ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Razni izvještaji i podaci 1946/1950, Pregled mjesečnog finansijskog poslovanja listova „Narodne štampe“, 1947.
- ³⁰ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 196. Oslanjajući se na sjećanja B. Črnje možemo navesti sljedeća imena: Valter Šener, Darinka Puškarić, Ljubomir Živović, Buca Amulić, Josip Žitnik, Milan Pracačić, Đuro Šnajder, Ljerke Kreljus, Zlata Flego i Zdenko Ružić, te oni koji su se u njoj zadržali kraće vrijeme: Jelena Radmanović, Živka Đorđević, Radojka Šolaja, Paško Periša, Janez Pakiž, Sead Saračević, Emil Piršl, Zlatko Horvatić i Radovan Stipetić.
- ³¹ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 1: 60, 100, 105, 177.
- ³² Ibidem: 114.
- ³³ Primjerice: na sjednici 5. listopada 1945. Ibidem: 132-133.
- ³⁴ Primjerice, prilikom kritike rada Agitpropa krajem 1945. godine predviđa uključivanje Ljube Drndića i Kreše Mihaljevića u redakciju *Naprijeda*: Ibidem: 147-153.
- ³⁵ Ibidem: 353, 355, 364.
- ³⁶ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 2: 88.
- ³⁷ Ibidem: 305, 350, 692, 695-696.
- ³⁸ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 2: 222.
- ³⁹ Ibidem: 354. Kasnije, 1952. godine, Stjepan Šeparović je ponovno član redakcije *Naprijeda*.
- ⁴⁰ Ibidem: 419.
- ⁴¹ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 1: 546.
- ⁴² HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 1, 1.2. Sastanci i materijali sastanaka Komisije za agitaciju i propagandu 1945/1952. Zapisnik sa sastanka Agit. propa od 4. XII. 1948.
- ⁴³ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Plan rada odjeljenja za agitaciju i štampu, 20.VII. – 20. X. 1949.
- ⁴⁴ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 197.
- ⁴⁵ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Dopis CK KPJ Centralnom komitetu KPH, 7. VIII. 1951. „O unutrašnjopolitičkim rubrikama naših listova“.
- ⁴⁶ Primjerice: „Seljačke radne zadruge – socijalistički oblik privredne organizacije na selu“, *Naprijed*, god. VII, br. 3 (14.1.1949.): 2; „Uspješno izvršiti popis stoke i voćka“, *Naprijed*, god. VII, br. 5 (28.1.1949.): 1; „O sistemu rukovođenja poljoprivrednim zadrugama“, *Naprijed*, god. VII, br. 9 (25.2.1949.): 1.
- ⁴⁷ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Izvještaji odjeljenja za agitaciju i štampu Agitpropa CK KPH upućeni CK KPJ 1946-1952, Izvještaj o tretiranju teoretskih problema marksističko-lenjinističke nauke u glavnim listovima i časopisima NR Hrvatske, za II. pol. 1948, 31. I. 1949.
- ⁴⁸ HR HDA, CK SKH, Serija Agitprop, kut. 7, Razne upute o izdavaštvu 1945-1949, Pismo Predstavništva Sovinformbira u Beogradu I. Sarajčiću, 27, XI, 1945.
- ⁴⁹ „Šezdeset devet godina Velikog Staljina“, *Naprijed*, god. VI, br. 53 (24.12.1948.).
- ⁵⁰ Prvo je u lipnju objavljena vijest o inicijativi za njegovu organizaciju (*Naprijed*, god. VIII, br. 27 /29.6.1951), onda se ova tema vraća ujesen kada je skup najavljen (*Naprijed*, god. VIII, br. 43 /19.10.1951), a opširniji izvještaji o njegovom održavanju objavljeni su u brojevima 44 i 45 (26.10.1951. i 2.11.1951.).
- ⁵¹ „Mirovni vašar u Varšavi“, *Naprijed*, god. VIII, br. 43 (19.10.1951.).

- ⁵² Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 196.
- ⁵³ Taj je pokušaj bio od br. 43. do br. 47. u 1952, kada se označavalo godište *Naprijeda* kao X, ne IX, ali se nakon toga vratilo na staru numeraciju.
- ⁵⁴ *Naprijed*, god. VI, br. 22 (28.5.1948.).
- ⁵⁵ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 1: 283.
- ⁵⁶ Ibidem: 282.
- ⁵⁷ Ibidem: 291.
- ⁵⁸ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 2: 47-48.
- ⁵⁹ Ibidem: 54.
- ⁶⁰ SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-36 Izvještaj o listu „Naprijed“, organu CK KP Hrvatske, za brojeve koji su izlazili od 9. V. do 28. VII. 1945. g.
- ⁶¹ SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-36 Izvještaj o listu „Naprijed“, organu CK KP Hrvatske, za brojeve koji su izlazili od 9. V. do 28. VII. 1945. g.
- ⁶² SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-36, Izvještaj o listu ‘Naprijed’ – organu KP Hrvatske, 1946.
- ⁶³ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 2: 696.
- ⁶⁴ *Naprijed*, god. VIII, br. 2 (6.1.1950.).
- ⁶⁵ *Naprijed*, god. IX, br. 46 (9.11.1951.).
- ⁶⁶ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 195-197.
- ⁶⁷ Ibidem: 210.
- ⁶⁸ Ibidem: 201-205.
- ⁶⁹ *Zapisnici Politbiroa*, sv. 2: 946.
- ⁷⁰ Ibidem, str. 984.
- ⁷¹ Od br. 12 (14.3.1952.).
- ⁷² Od br. 20 (9.5.1952.).
- ⁷³ SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-26, Naprijed (pregledani brojevi od augusta, septembra i polovine oktobra 1952.).
- ⁷⁴ SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-26 Izvještaj o pisanju lista „Naprijed“ za pregledane brojeve od 29.VIII – 17.X 1952. g.
- ⁷⁵ Ibidem.
- ⁷⁶ SRB AJ, CK SKJ, Ideološka komisija, K-26, Pregled partiske štampe 1952.
- ⁷⁷ „Odlukom CK SKH ‘Naprijed’ prestaje biti organ SKH“, *Naprijed*, god. X, br. 22 (29.5.1953.).
- ⁷⁸ Prema impresumu *Naprijeda* uredništvo na Marulićevom smješteno je od veljače 1953. godine: *Naprijed*, god. X, br. 9 (27.2.1953.).
- ⁷⁹ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 214.
- ⁸⁰ Deseti plenum Centralnog komiteta Hrvatske, *Komunist*, god. VI/1954, br. 3: 165-166.
- ⁸¹ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 215.
- ⁸² O izborima: Katarina Spehnjak, „Socijalistički savez i demokracija“.
- ⁸³ *Naprijed*, god. X, br. 26 (26.6.1953).
- ⁸⁴ „Na početku izborne kampanje“, *Naprijed*, god. X, br. 39 (25.9.1953.).
- ⁸⁵ O Đilasovim tekstovima vidi opširno u: Mario Kevo, „Odjek Đilasovih teoretskih priloga u „Borbi“ u hrvatskom tisku“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 31/1998: 153-163.
- ⁸⁶ „Ono glavno!“, *Naprijed*, god. X, br. 44 (30.10.1953.).

- ⁸⁷ „Jedinstvo“, *Naprijed*, god. X, br. 45 (6.11.1953.).
- ⁸⁸ Ibidem.
- ⁸⁹ „Novo i staro u izbornoj borbi“, *Naprijed*, god. X, br. 45 (6.11.1953.).
- ⁹⁰ *Naprijed* i dalje nastavlja se baviti izbornim temama, primjerice: Živko Vnuk, „Demagogija“, *Naprijed*, god. X, br. 46 (13.11.1953.): 1; Stjepan Šeparović, „S Titom za prava naroda i čovjeka. Svi na izbore ususret novim socijalističkim pobjedama“, *Naprijed*, god. X, br. 47 (20.11.1953.).
- ⁹¹ Ljubo Bavcon, „Tri problema konsolidacije našega socijalističkog društva. Razmišljanja uz članak druga Milovana Đilasa“, *Naprijed*, god. X, br. 51 (18.12.1953.): 2-3.
- ⁹² Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 213.
- ⁹³ Predrag Vranicki, „Jednopartijnost ili višepartijnost u socijalizmu?“, *Naprijed*, god. XI, br. 2 i br. 3 (8.1.1954. i 15.1. 1954.) O tome vidi također: Biljana Kašić, „Višepartijnost – tema raspr[av]i u ideologijskom okviru ranih pedesetih godina“, *ČSP*, god. 23 (1990), br. 3: 89-98.
- ⁹⁴ *Zapisnici Izvršnog komiteta*, sv. 3: 90, 91, 94, 105,
- ⁹⁵ Katarina Spehnjak, „Socijalistički savez i demokracija“: 112.
- ⁹⁶ *Zapisnici Izvršnog komitet*, sv. 3: 105.
- ⁹⁷ *Naprijed*, god. X: počevši od članka Ljube Drndića „Snaga činjenica ili autoritet položaja“ u br. 36 (4.9.1953.): 1, preko odgovora opatijske partijske organizacije „Snaga činjenica - a ne autoritet položaja“, objavljenog u broju 38 (18.9.1953.): 1, do ponovnog Drndićevog teksta u br. 39 (25.9.1953.): 2.
- ⁹⁸ *Zapisnici Izvršnog komitet* sv. 3: 105.
- ⁹⁹ Berto Črnja, *Zbogom drugovi*: 216-219.
- ¹⁰⁰ *Zapisnici Izvršnog komiteta*, sv. 3: 82.
- ¹⁰¹ Berto Črnja, „Početak novog parlamentarnog razdoblja“, *Naprijed*, god. XI, br. 1 (1.1.1954.): 1.
- ¹⁰² Dušan Diminić, „Jedinstvo socijalističkih redova i borba mišljenja“, *Naprijed*, god. XI, br. 2 (8.1.1954.): 1.
- ¹⁰³ *Naprijed*, god. XI, br. 4 (22.1.1954.): 1.
- ¹⁰⁴ Deseti plenum Centralnog komiteta Hrvatske, *Komunist*, god. VI/1954, br. 3: 164-168.
- ¹⁰⁵ Deseti plenum Centralnog komiteta Hrvatske, *Komunist*, god. VI/1954, br. 3: 186-188.
- ¹⁰⁶ Ibidem: 190.
- ¹⁰⁷ *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 1952-1954*, sv. 3: 144; Dušan Diminić, *Sjećanja*: 271.
- ¹⁰⁸ Deseti plenum Centralnog komiteta Hrvatske, *Komunist*, god. VI/1954, br. 3: 186-188.
- ¹⁰⁹ Ibidem: 189.
- ¹¹⁰ *Zapisnici Izvršnog komiteta*, sv. 3: 236, 251.
- ¹¹¹ Bero Črnja, *Zbogom drugovi*; Dušan Diminić, *Sjećanja*. Najtragičnija je bila sudbina Guste Šprljana, direktora partijske škole, povezanog – iako ne izravno – s redakcijom *Naprijeda*, koji je javno zauzimao slične stavove. On je u vrijeme X. Plenuma CK SKH izvršio samoubojstvo: Slavko Goldstein, Predgovor, u: Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*. Zagreb: EPH – Novi liber, 2009: 39.

LITERATURA

- Bekić, M. (ur.) (1990) *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik.
- Črnja, B. (1992) *Zbogom drugovi*. Rijeka: Matica hrvatska.

- Deseti plenum Centralnog komiteta Hrvatske, *Komunist*, god. VI/1954, br. 3.
- Diminić, D. (2005) *Sjećanja. Život za ideju*. Rijeka: Adamić.
- Dokumenti historije Komunističke partije Hrvatske, „Naprijed“ 1943, (1952)*. Zagreb: Izdanje historijskog odjeljenja CK KPH.
- Dukovski, D. (2001) *Rat i mir istarski. Model povijesne prijelomnice 1943.-1955*. Pula: C.A.S.H.
- Fuček, M. (2010) “Zapadna kulturna produkcija u napisima *Naprijeda* 1950.-1952.”, 329-344. U: *Disidentstvo u suvremenoj povijesti. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb. Hrvatski institut za povijest.
- Goldstein, S. (2009) “Predgovor”. U: Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*. Zagreb. EPH – Novi liber.
- Kašić, B. (1990) “Višepartijnost – teme raspravi u ideologijskom okviru ranih pedesetih godina”, *Časopis za suvremenu povijest (ČSP)*, Zagreb, 22 (3), 89-98.
- Kevo, M. (1998) “Odjek Đilasovih teoretskih priloga u „Borbi“ u hrvatskom tisku”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Zagreb, 31, 153-163.
- Majstorović, Đ. (1990) “Od partizanskog novinara do prvog direktora ‘Narodne štampe’”, 97-98. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-199*. Zagreb. Vjesnik.
- Mujadžević, D. (2011) *Bakarić. Politička biografija*. Zagreb: Plejada – Hrvatski institut za povijest-Podružnica Slavonski Brod.
- Najbar-Agičić, M. (2013a) *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Najbar-Agičić, M. (2013b) *U skladu s marksizmom ili činjenicama. Hrvatska historiografija 1945-1960*. Zagreb: Ibis-grafika.
- Novak, B. (2005) *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička škola, Press data.
- Nožinić, M. (1990) “Dolazak u redakciju ‘Vjesnika?’”, 93-94. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb. Vjesnik.
- Peršen, M. (1990) *Vjesnikove godine 1940 – 1990*. Zagreb: Vjesnik.
- Sabalić, F. (2014) “Glasilo CK KPH ‘Naprijed’ o Katoličkoj crkvi”, *Glas koncila*, Zagreb, od 46/2108 (16.11.2014.) do 50/2112 (14.12.2014): http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=25571 (27.4.2016.)
- Radelić, Z. (2010) “Đilasovci u Hrvatskoj i hrvatska historiografija”, 53-74. U: *Disidentstvo u suvremenoj povijesti. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*. Zagreb. Hrvatski institut za povijest.
- Spehnjak, K. & Cipek, T. (2007) “Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945. – 1990.”, *ČSP*, 39 (2), 255-297.
- Spehnjak, K. (1990) “Socijalistički savez i demokracija – jedan ili više kandidata. Analiza izbora za Sabor i Saveznu skupštinu 1953. Godine”, *ČSP*, 22 (3), 99-122.

- Stopar, V. (1960) *Vjesnik 1940-1960*. Zagreb: Vjesnik.
- Vajs, D. (1990) "U 'Naprijedu', 'Štampariji novina' i 'Narodnoj štampi'", 95-96. U: *Zbornik sjećanja. Vjesnik 1940-1990*. Zagreb: Vjesnik.
- Vnuk, Ž. (2000) "Poslije polemike s Bakarićem, deset godina novinarskog frižidera", *Vjesnik*, 1.3.2000.
- Vojnović, B. (prir.) (2005) *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952, sv. 1*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv (HDA).
- Vojnović, B. (prir.) (2008) *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952, sv. 2*. Zagreb: HDA.
- Vojnović, B. (prir.) (2008) *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 1952-1955, sv. 3*. Zagreb: HDA.

From (Communist) Orthodoxy to Dissidence – Transformation of the Weekly *Naprijed*

Magdalena Najbar-Agičić

SUMMARY

The aim of the article is to reconstruct – on the base of archive sources, memoirs and other material – the history of the weekly *Naprijed*, the official newspaper of the Communist Party of Croatia (CPC) which was first published in 1943 and was closed down at the beginning of 1954 in the atmosphere of the showdown with Milovan Djilas. The paper presents the course of the transformation of the newspaper through phases of its existence and tries to answer the question to what extent the changes in the newspaper were caused by political changes in the country. At the same time it points to the mechanisms of functioning of the media in terms of the communist system. Finally, it attempts to detect the causes and circumstances of *Naprijed*'s “turn” towards dissidence.

Through the majority of its existence, *Naprijed* published the official Party documents, Congress materials and texts written by senior Party officials. Although Party leaders occasionally expressed dissatisfaction with *Naprijed* because of being insufficiently on the Party's line and because of its low quality, *Naprijed* generally remained orthodox, and therefore also rather uninteresting for the general public. Significant changes in its concept have become particularly noticeable after 1952, and it eventually turned into a weekly paper dealing with social, political and cultural issues. Since *Naprijed* was recognized as close to Djilas, it led to open conflict with the top of the Party – the result was suppression of the newspaper. Its journalists were forced to stop their work in journalism.

History of the weekly *Naprijed* clearly illustrates the political and ideological trends in socialist Yugoslavia during the postwar period. Mechanisms of the Communist Party's control over *Naprijed* were similar to the case of other media, but the status of the official Party newspaper turned *Naprijed*.

Key words: weekly *Naprijed*, Communist Regime, Croatian history, Milovan Djilas